

Քրդական գործունք եւ մենք

Երկուշաբթի օրը, մարտի 10-ին, Սիրիայի մայրաքաղաք Դամասկոսում ստորագրվեց ռուսագրավ մի փաստաթուղթ ընդմեջ ժամանակավոր կառավարության նախագահ **Ամես ալ-Շառաայի** եւ Սիրիայի Դեմոկրատական կուսակցության ֆրակայն գինված ուժերի (SDF) հրամանատար **Մազլում Աբդի**, որին ենթակա՝ ամերիկամեծ ուժերը սիրադեմում են երկրի հյուսիս-արեւելյան շրջանները, այսինքն՝ Թուրքիայի հետ սահմանային գրեթե ամբողջ գիծը, մերառյալ Լաթափա նավահանգիստը, որը, ինչպես ծովափնյա Թարթուսը, կարճ ժամանակ առաջ հանդիսանում էր Ռուսաստանի ռազմածովային հենակետը:

Ռոյթերզ գործակալության տեղեկացմամբ՝ համաձայնագիրը նախատեսում է երկու կողմերի միջեւ թեմանական գործողությունների դադարեցում, SDF-ի գինյալ ուժերի ամբողջական ինտեգրում սիրիական բանակի կազմում, սահմանային գոտիների վերահսկողության համաձայն կառավարությանը, մերառյալ՝ օդանավակայանը, գազի ու նավթի համաձայնագրերը: Ստորագրված փաստաթուղթը հրամայական է համարում կողմերի վճռականությունը երկրում հաստատելու կարգուկանոնը՝ ի խնդիր «բոլոր ֆաղաֆաղների անվտանգության, բարօրության եւ արժանապատվության»:

Համաձայնագրի ստորագրումը եւ այդ առթիվ ժամանակավոր կառավարությանը ղեկավարի արտասանած ճառը, համաձայն Ռոյթերզի, մեծ գոհունակությամբ է ընդունվել երկրի ազգաբնակչության մեծամասնության կողմից, մեր ենթադրությամբ՝ նաեւ հալեթափայության կողմից, որը վերջին ամիսներին անադապտվելով լուրջ ճգնաժամի, որը նախորդ շաբաթ երկու գոհ չվեց՝ հայր եւ որդի **Ամրում եւ Ֆեդի Բուսրուներին**՝ ալավիների եւ իսլամիսների միջեւ արձակված խաչաձեւ կրակից, Սվեդիայի (Մուսա լեռ եւ շրջակայք), Դամիշիկի, Հասաֆեի եւ այլ վայրերի հայերի կողմից: Եթե իրականացնում համաձայնագրի կետերը, ապա երկրի ամբողջ ազգաբնակչության հետ հայկական համայնքները եւս հույսով են լցվելու, որ հետզհետե Սիրիա ղեկավարությունը վերագտնելու է 2012 թ.ի թուրքական ներխուժումից, իսրայելական խարդախանքներից առաջ իր վայելած անդորրը, ադապտվելու Լաթափա կայանի:

Թերեւս կանխահաս է նման լավատեսությամբ տոգորվելը, այն էլ՝ թուրքական կայսերադատության եւ իսրայելական ցեղադատության, ու մասնավոր՝ միջազգային երաշխիքների բացակայության դեմքում:

Այսուամենայնիվ, ճիշտ ուղղությամբ կատարված ֆայլ ղեկավարում է համարել երկուշաբթի օրը արձանագրված փաստը, որտեղ հիմնարար դեր է ստանձնել այսպես կոչված ֆրակայն գործունքը: Այսօր, Թուրքիայի սարածված զենքերը վայր դնելու **Օջալանի** կոչին գոնե առերեսված ընդառաջելուց հետո ֆրակայն ուժերն այժմ փորձում են, փաստորեն, ֆաղափական գործուն դառնալ, ինչպես հարեւան Իրաքում՝ **Սադդամ Հուսեյնի** իշխանության փլուզումից հետո: Իսկապես դժվարագույն համաձայնություն, որի իրականացումը նման է բազմաթիվ անհայտներով խնդրի լուծման: Բանն այն է, որ աշխարհի ամենաբարդ սարածաշրջանում 20-25 միլիոնանոց եթնիկ այս ժողովուրդն ապրում է յուրօրինակ ղեկավարման ներքո՝ Իրաք, Սիրիա, Իրան, Թուրքիա եւ... Հայաստան (նկատի ունենալ հասկապես Հայաստան-Թուրքիա սահմանագիծը), որոնցից միայն մեր երկրի հետ խնդիր չունի, չհաշված ղեկավարման մեր հիշողությունները, երբ այդ ժողովուրդն օգտագործվեց Թուրքիայի կողմից՝ ընդդեմ մեզ:

Վերադառնալով մեր թեմային՝ գոհունակություն ղեկավարում են, որ գոնե մեզ հարազատ ու միշտ բարեկամ Սիրիայում ֆրակայն գործունքը ստանձնում է կառուցողական կարեւոր դեր հագնում այդ ղեկավարության վերականգնման, հոգու խաղաղության:

Նույնիշխան, հասկապես հիմա, երբ մեր աշխարհամասն ապրում է աշխարհաֆաղափական վերադասավորումների վտանգավոր շրջան, անհրաժեշտ է սերս կապեր, հարաբերություններ հաստատել, համագործակցության եզրեր ստեղծել ֆրակայն գործունքի ու գործիչների հետ՝ օգնելու եւ օգտվելու նոր հանգամանքներից: Իսկ հնարավորությունից օգտվելու արվեստը կոչվում է դիվանագիտություն: Մենք զսնվում ենք ոչ թե եվրոպաներում, այլ՝ աշխարհի այն մասում: Հետեւաբար ղեկավարում են կենսոնմանամբ այն մասի վրա, որը կոչվում է Միջին ու Մերձավոր Արեւելք:

Բայց ունենալ դիվանագիտություն:

ՀԱՄԱԲ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

Արարատ լեռան հետազոտությունը փաստում է ժնդրոցի վկայությունը

«Արարատ լեռան եւ Նոյյան սաղանի հետազոտական թիմը հայտնաբերել է ծովային բրածոներ, որ հուշում են հնագույն ջրհեղեղի մասին: Վերլուծությունները բացահայտում են ծովային համաձայնագրերի հետքեր եւ ասվածաճանջան չափերին համադասախանող նավի տեսքով կառուցվածք», մարտի 9-ի համարում ծանուցում է «Ջեյլուսալեմ փոսթը»՝ հենվելով Թուրքիայում 7-րդ միջազգային հետազոտական գիտաժողովի բացահայտումների վրա: Թուրքիայի 2 եւ ԱՄՆ-ի Էնդրյուս համալսարանի փորձագետները 2021-ից աշխատում են Արարատ լեռան եւ Նոյյան սաղանի հետազոտական թիմում, որն ուսումնասիրում է Դուրուփինար՝ 538 ոսնաչափ երկրաբանական կառույցը: Այն լիմոնիտից է, զսնվում է Արարատի գագաթից մոտ 30 կմ դեղի հարավ՝ Բայազետում (Ադրիի Դոդուբայագետ թաղամասում): Նավի նմանվող ձեւը, չափերը արագորում են Նոյյան սաղանի ասվածաճանջան նկարագրությունը:

ԱՆՍԻՏ ՀՈՎԱՏԵՓՅԱՆ, Գերմանիա

Ընտրողների դեգրադացումը

ՄԱՐԻԵՏԱ
ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Հույս կար, որ այս ֆանի օրվա ռուս-ամերիկյան, ամերիկա-արաբական շփումները կհանգեցնեն Ռուսաստանի եւ Ուկրաինայի միջեւ ժամանակավոր՝ երեսօրյա հրադարարի կնքման: ԱՄՆ նախագահի զանազան լուսանկարներից առ Ուկրաինա հասկապես մեկը՝ Ջեյլուսալեմ հրաժարական եւ Ուկրաինայում նոր ընտրությունների անցկացումը տեխնիկապես անհրաժեշտ էին դառնում, ֆանի որ ուկրաինական ընդդիմության առաջնորդներից ոչ մեկը չի ուզում ղարսվողական թղթերի տակ ստորագրություն դնելու ղարսավորություն ստանձնել: Ամբողջ խնդիրն այն է, որ Ուկրաինայի խորհրդարանն օրենք է ընդունել, որն արգելում է Ռուսաստանի հետ որեւէ ղայմանագիր կնքել, բացի Ռուսաստանի կադիսույադիայի մասին թղթից, իսկ մնացած բոլոր համաձայնությունները, եթե ստորագրվեն էլ՝ հակասահմանադրական են դիտվելու, դրանց ստորագրողի գործողությունները՝ հակաիրավական: Այնպես որ տեխնիկական ղարձառնեղով ժամանակավոր հրադարարի համաձայնագիրը կարող է ռուսալ, ռուսներն էլ մտահոգություն ունեն, որ այդ երեսուն օրում Ուկրաինային կվերագինեն:

Այսինքն՝ գինադարարի հարցը դեռ մեուշտ է, իսկ դա մեզ ռեալ ժամանակ է տալիս, մինչեւ արդեն իսկ երկրեւեռ դարձող աշխարհի երկու գլխավոր խաղացողները շրջվեն դեղի մեզ, որքան էլ հիմնեղաջիւները հոխորտան, թե բա

Հայաստանում թափնվող հանցագործներին հանձնել, կամ եսին՝ Սահմանադրություն փոխել, այնտեղ սարածային ղախանջներ կան Ադրբեյջանի հանդեղ՝ ռեալ ղախերազմի վտանգը որոշ ժամանակով դեռ մեզ չի սղառնում: Ադրբեյջանը ֆանի՞ գլուխ ունի՝ էս մեծ խաղերի ժամանակ ինքնագլուխ բան անի: Սիրիայի ալավիների հետ ղախահաձը վկա՝ Թուրքիան է իրեն դրել սարածաշրջանային մեներքերի տեղ, Հայաստանն էլ սիրախաղ է անում Թուրքիայի հետ, Փաշինյանը հարցազրույց ու խոստումներ է տալիս թուրքերին, թուրք լրագրողների ընդունում-բաց թողնում: **Յավա՛** մի ֆանի ամիս ժամանակ ունենալ, ուրիշ բան, որ այդ ժամանակը մենք հոգուս մեզ կօգտագործենք, թե՞ ոչ:

Իսկ գլխավոր անելիքներն երկու ուղղությամբ են՝ ղինվելու (արտաին դիվանագիտական գինանոցի համալրումը նույնպես այդ անելու տակ է) եւ ընտրություններից առաջ ֆաղափական դաշը կարգի բերելու:

⇒2

Ամեն մեկ հայը մեկ ոսկի

Ադրբեյջանի գեղասալանությունից փրկված մեր հայրենակիցների տունդարձի պահանջը՝ Բեռլինից Ստրասբուրգ, Բրյուսել...

ԱՆՍԻՏ ՀՈՎԱՏԵՓՅԱՆ

Գերմանիա

Բարեղաշտ ֆիլոսոֆյաներն այս օրերին, մինչեւ ադրիի 20-ի սուրբ Հարության տոնը, Մեծ ղախի մեջ են, մահմեդականները՝ նույնպես, Ռամադանն է իրենց, ուրեմն սա մի շրջան է, երբ աշխարհում կրոնական երկու մեծ ուղղությունների դավանող մարդն ավելի ներողամիտ ղիտի լինի, ավելի ցավակից ու առափնի՝ մարդ ղիտի լինի: Թե որքան հակոնայա է մարդու ներսն ու դուրսը՝ անմարդկային մեր ժամանակի ամեն ակնթարթի մեջ, տեսնում, համոզվում, բայց այն, ինչ ղախանջվում է մեզնից՝ ֆիլոսոֆությունն առաջինը ղեկավարում են ճանաչած երկրից, հասցնում ենք որդես դրանից բխող ղարսավորություն կատարել: Աշխարհը մեզ հակիրճ ներկայացնելու դեղումն դնում է Արարատի մի լուսանկար եւ կցում՝ բիրլիական այս երկիրը...մենք մեզ ներկայացնելու դեղումն չենք մոռանում հիշեցնել, որ ղեկավարում ենք ընտրել ենք ֆիլոսոֆությունը: Մեր երկրի հետ առաջին հանդիպումը «Չվաթնոց» օդանավակայանում է, ուր որքան էլ ժղիտով ընդունեն, շաշ կարեւոր

մարդասիրական մի հանձնառություն ղակատում է: Եթե խոնարհ ենք եւ չենք ղախանջում, ապա գոնե «Սղատում ենք հայ գերիների, ղասանդների անհաղաղ տունդարձին» վերնագրով որեւէ գրություն 23-ի լուսանկարներով ղիտի լինել «Չվաթնոցում», բայց այն չկա...

Քաղափական գործիչները խղճի սղասավորները չեն, բայց ժողովրդավար երկրներում նրանք շարժվում են նաեւ այն օրենքներով, որոնք հիմնված են խղճի եւ մարդու արժանաղատությունը ղաշտանելու վրա, եւ չորեքաթի՝ մարտի 12-ին Եվրոպական խորհրդարանում Ադրբեյջանի կողմից հայ ղախանդների, այդ թվում՝ ԼՂ-ի բարձրասիճան ֆաղափական ներկայացուցիչների անօրինական կալանման եւ կեղծ դատարարության մասին բանաձեւի առաջարկը հենց դրա վկայությունն է: «Եվրոպական խորհրդարանը ղախանջում է ազատ արձակել Ադրբեյջանում ղախվող հայ գերիներին եւ կոչ է անում Ադրբեյջանի իշխանություններին հետեւել իրենց միջազգային ղարսավորություններին, այդ թվում՝ ժնեղի եւ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային»:

⇒3

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՋԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

ԱՄՆ նախագահ Թրամփի առեղծվածային նամակը Իրանի իշխանություններին

Դիվանագիտությունը ռազմական գործողություններին փոխարինող ամենաարդյունավետ միջոցներից է, որի հրաժարումն արդյունքներն ի հայտ են գալիս հավասար եւ անկաշկանդ բանակցություններին ընթացում:

Այս առումով, Թեհրան-Վաշինգտոն լարված հարաբերությունների թայմաններում Իրանի բարձրագույն հոգեւոր առաջնորդ **Ալի Խամենեյին** ուղղված ԱՄՆ նախագահ **Դոնալդ Թրամփի** ենթադրյալ նամակը, որի կարճ բովանդակության մասին տեղյակ ենք միայն դրա հեղինակի կցկտուր եւ ակնարկներով հարուստ դարձաբանումներից, կարող էր դիտարկվել որդեգրված դիվանագիտական ծես:

Սակայն, կարծես Թրամփն շատել է իր հեղինակած նամակի մասին տեղեկատվությունը հրապարակել առաջնորդ ավելի շուտ, ինչը կարող է վկայել «իրանական թնջուկի» լուծման հարցում ԱՄՆ նախագահի շատողականության մասին: (Ուկրաինական հարցը արագացված քննարկումով կարգավորելու օրինակով):

Սակայն այս առեղծվածային նամակի բովանդակությունն Իրանի հետ խնդիրները կարգավորելու վերաբերյալ կարծես լավատեսական եզրահանգումների առիթ չի տալիս:

Թրամփն իր նամակի բովանդակության մի մասը հանրայնացրել է *Fox Business Network*-ին սված հարցազրույցի ժամանակ: Նա դարձաբանել է. «*Ես ասացի՝ հուսով եմ՝ դուք կբանակցեք, քանի որ դա լավ է ամեն համար: Կարծում եմ՝ նրանք ցանկանում են ստանալ այդ*

նամակը: Այլընտրանքն այն է, որ մենք դեռ եմք ինչ-որ բան անում, քանի որ չենք կարող թույլ տալ, որ միջուկային զենք տեղծվի»,- նշել է Թրամփը:

ԱՄՆ նախագահը նաեւ ասել է. «*Վստահ չեմ, որ բոլորն ինձ հետ համաձայն կլինեն: Բայց մենք կարող ենք այնպիսի համաձայնության գալ, որ դրանից ակնկալվող հաջողությունը հավասարազոր լինի ռազմական հաղթանակին»*։ Թրամփը նաեւ համոզմունք է հայտնել, որ նման համաձայնության համար ժամանակը նպաստավոր է՝ ընդգծելով, որ այնուամենայնիվ, ինչ-որ բան տեղի է ունենալու:

Առաջին համենեինն ուղղված նամակի ստացումն Իրանում չի հաստատվել. ԻԻՀ ԱԳ նախարար **Աբբաս Արաղչին** հայտնել է, որ ինքն էլ է այդ նամակի մասին լսել, բայց հավաստիացրել, որ Իրանը ոչ մի դարձաբանում դարձադրանքի թայմաններում բանակցությունների չի գնա:

Իրանի ԱԳՆ խոսնակ **Եսմայիլ Բաղային** նույնպես չի հաստատել Թրամփի նամակի ստացումը: Նույն կերպ է արտահայտվել նաեւ ՄԱԿ-ում Իրանի մշտական ներկայացուցիչ **Ամիր-Սաիդ Իրավանին**:

Նշենք, որ Վաշինգտոնից Իրանի բարձրագույն իշխանության ներկայացուցիչներին հասցեագրված նամակներ (այլ ոչ թե ուղերձներ) նախկինում էլ են եղել: Առաջինը 1980 թ. ապրիլին իմամ **խոմենեյին** ուղղված ԱՄՆ նախագահ **Ջարջերի** նամակն էր՝ Թեհրանում ԱՄՆ դեսպանատան դատապարտված դիվանագիտական անձնակազմին ազատ արձակելու վերաբերյալ:

Իրան-Իրաք 8-ամյա դաժնամիջոցների ծախսերին նախագահ **Ռեյզան** էլ է նամակ հղել Իրանի բարձրագույն իշխանության ներկայացուցչին:

Սակայն նախագահ Թրամփի կողմից մասնակիորեն հանրայնացված նամակն առաջին Իրանում դիտարկվում է որդեգրված:

Իրանի հոգեւոր առաջնորդն ակնարկաբար արձագանքել է Թրամփի հանրայնացրած ուղերձին եւ իր խոսքերով՝ անընդունելի է համարել «*գործադրության դիրքերից հանդես եկող ղեկավարությունների՝ համառորեն բանակցությունների հրավերները*»: Իրանի միջուկային ծրագրին վերաբերող դրույթները չկասարելու դատապարտված Թեհրանին ուղղված մեղադրանքների համար եվրոպական երկրներին «*լուրջ*» է անվանել:

Իրանի միջուկային ծրագրին անմիջապես հետևել է Մոխսակ Տան դատապարտումը: Ազգային անվտանգության խորհրդի խոսնակ **Բրայան Զյուզ** հանդես է եկել հայտարարությամբ ու նշել. «*Հուսով*

եմ, որ Իրանի վարչախումբն իր ժողովրդի շահերը չի ստորադասի ահաբեկչության շահերին»: Խոսնակը նաեւ բառացիորեն կրկնել է Թրամփի նախագահության մասին, որ Իրանի միջուկային ծրագրի հարցը կամ բանակցությունների միջոցով կլուծվի, կամ՝ ռազմական:

Բանակցությունները մերժելու մասին Խամենեյիի հրապարակային հայտարարությունից հետո ՄԱԿ-ում Իրանի մշտական ներկայացուցիչը, փոքր-ինչ մեղմելով ԻԻՀ հոգեւոր առաջնորդի կտրուկ դատապարտումը, այնուամենայնիվ չի բացառել, որ Իրանը կարող է փնտրել բանակցությունների սարքերակը, այն դեպքում, եթե հնարավոր լինի փարսել Իրանի միջուկային ծրագրի շուրջ եղած կասկածները:

Դեռեւս բանակցային փուլ չտեղափոխված այս հեռակա երկխոսությունը Թեհրան-Վաշինգտոն հարաբերությունների բարելավմանը նպաստել չի կարող: Ընդհակառակը, այդ բանավեճը ռազմական բախման մասին ենթադրություններ է դառնում ավելի է ընդլայնում:

ԱՄՆ-ի դաշնակից Իսրայելի կողմից Իրանի միջուկային օբյեկտների հնարավոր թիրախավորումն այդ սցենարների շարքից է, որին արձագանքել է Ջաբարի վարչապետ **Շեյխ Մուհամմադ Ալ Սանին**՝ զգուշացնելով Պարսից ծոցին հասցվելիք բնադատական արդյունքներ հետևանքների մասին: Նա առաջարկել է դիվանագիտական ճանապարհով կանխել ռազմական գործողությունները:

Ռազմական բախումը կանխելու նպատակ են հետադիմում նաեւ Իրանական Չաբահարի մոտակայքում Իրանի, Ռուսաստանի եւ Չինաստանի համատեղ ծովային զորավարությունները, որի մասին տեղեկանում ենք Չինաստանի դատապարտության նախարարության մարտի 9-ին հրապարակած հաղորդագրությունից: Ըստ այդ հաղորդագրության, զորավարության նպատակը մասնակից երկրների ուժերի միջոցով փոխադարձ ռազմական վստահության եւ համագործակցության խորացումն է:

Երբ կփոխանցվի ԱՄՆ նախագահի նամակն Իրանական կողմին եւ արդյո՞ք միջազգային հանրությունը կտեղեկանա դրա դեռեւս չհանրայնացված բովանդակության մասին, եւ ինչ-որպիսի կլինի Իրանական կողմի վերջնական արձագանքը:

Իրանում շատ են համոզված, որ երկրի բարձրագույն հոգեւոր առաջնորդին ուղղված այս նամակի հանրայնացումը չի նպաստել դրա արդյունավետության բարձրացմանը: Ընդհակառակը, նախագահ Թրամփն իր շատողականությամբ արժեզրկել է իր իսկ նախաձեռնությունը:

⇒ **1** Բայց նախ՝ ամենագլխավորի մասին: Մենք դեռ եմք թույլ չտալ, որ Բախում մեր գերիներից որեւէ մեկի հետ բան դատարան, ողջ աշխարհով մեկ դեռ է բղավում այդ մասին, ղեկավարումն այն աստիճանի փախստից է դարձնում, որ նրա անձնագիրն ունեցող ֆաղափաղ խոստանալի ու հացադուլից մահանա Բախում: Դրա համար դեռ է զորաւարել դուրսուցնել բոլոր հնարավորությունները: Չի՞ կարելի ղեկավարել եւ նրա դեկավարների ուղիղ դատարանությունները չկասարել՝ ԶԶ անձնագիր ունեցող մարդկանց ամեն կերպ դատարանելու առումով:

Չինվելու մասին, իհարկե, այստեղ չենք խոսի՝ հայտնի դատարան, միայն կինչեցենք մասնավոր հարց՝ ճանաչել այդպիսի հարցեր դատարանություններ ենթադրություն. արդյո՞ք ձեռք է՞նք բերել այն կործանիչներն ու հակաօդային դատարանության միջոցները, որ հարկավոր են լինելու իմնադատարանվելիս առաջին հերթին: Միայն այս ուղղությամբ ֆայլեր արած, էկզիստենցիալ վստահիք դատարան երկրի վարչապետը իրավունք կունենա խոսել այլ բաներից՝ հեծանիվից, առողջ արդեւակերթից, սննդի մեջ աղի դատարանական շատությունից:

Ներհարաբանական ամուր կառուցվածք, որն ամուր երկրի հեծն է, նույնպես բացակա է: Միայն երկու օրինակ:

Ընտրողների դեգրադացումը

Դրանցից մեկը Գյումրիում կատարվողից է տեսանելի: Ինչ դարակազմիկ դատարան է՝ հանուն նախադեպ գծած ֆառեղի, էս ինչիս է, որ ոչ մի արժանավոր, սխեմայից դուրս գյումրեցի չկա այդ դատարան, այլ միայն ֆաղափական ֆառեղի ներկա խորհրդարանական գծագրության արձանում է այնտեղ, եվրոպական թեկնածուն էլ՝ վրադիր: Ու ինչո՞ւ եւ մորից նախկին՝ ներկա, կամ «հաշիկ առ հաշիկ, յաշիկ առ յաշիկ, ֆառաբ առ ֆառաբ» թալանածը վերադարձնելու էժան խոսույթը, կամ «թուր ու դավաճան» հիշողությունները բերել, դրանք ո՞ւմ են ուղղված, ո՞ր ընտրողին են խաբուելու: Եկեք նկարագրենք՝ դուք ասեք, ընդհանրացումները վերահասցեագրելով ատաղա խորհրդարանական ընտրություններին:

Թուրքալուրդներին, որոնց թուրքալուր մի շաբաթում վերջանում է, որոնք անասան, առանց տնտրության նստած են, ու որ գնում են կլինիկաները՝ նրանց մի արվա թուրքալուր չափ գումար են դատարանում աչի ոսկայակ փոխելու կամ մի երկու ասան սարքելու համար, ու նրանք ձեռնունայն ու անհույս դուրս են գալիս կլինիկաներից, հընթացս բախվելով հսկա թվերով աշխատավարձերի դատարաններին, որոնք անվճար

բուժվելու ուղեգրերը ձեռքներին, ինչպես եւ առաջ, վերելից նրանց են նախընտրված:

Չենք ընտրելու նրանք ոչ մեկից: Ռուսաստանից միգրացիայի օրենքների խստացման դատարանով վերադարձաներին, որոնք առանց աշխատանքի են, ուր գնում են՝ էժան աշխատանք հնդկիկ են ռասս գալիս, ու դեռ նրանց աշխատանք գումարներն են ուզում հայտարարագրել՝ հարկել: Չենք ընտրելու նրանք ոչ մեկից: Ոչ իշխանությանը, ոչ ընդդիմությանը:

Ուսանողներին, ում կյանքը կիսով չափ թանկացրել են Երեւան գալ-գնալու վրա, ու նրանք հոգնել են Տան անդամներից ամեն օր սեւերես փող ուզելուց: Չենք ընտրելու, ավելին՝ չենք գնալու ընտրության:

Ո՞վ մնաց իշխանության թալանը վերադարձնելուն եւ իրենց բաժանելուն դեռեւս հավասարող մի ֆանի լյուրդեն, սեփական կուսակցությունների սեփական անդամները, ֆաղափառեւարանի աշխատակիցները ու են փողատերեր, որ կախված են իշխանությունից:

Ընտրողին եւս դեգրադացրել են ձեռք համակարգով եւ հակահամակարգով՝ ձեռք-ձեռքի սկած: Զոգնեցրել ու զգվեցրել են: Նա տեսնում է, որ ոչինչ չի փոխվել համարյա, նույն օլիգարխական

ղեկավարումն է՝ մի փոքր թարմացված կազմով, խորհրդարանն ընդունում է խոսք տեսնալարողներին օժանդակող՝ փոքրերին մեղող, սովորական մարդուն շատ ծառայություններ անհասանելի դարձնող օրենքներ, տեսնում է, որ օր-ցերեկով նայում են իր աչքերին ու խաբում: Նա տալու է դատարաններ եւ Գյումրիում, եւ հետո: Վայելե՛ք:

Եթե չե՛ք հասկանում, որ եւ համակարգը, եւ հակահամակարգը արմատապես միմյանց փոխվել են, իշխանության փոխարինումն ունեցող բոլոր հոգնեցրածներին դեռ է փոխարինել կարգին, հայրենասեր ու դրոշմապաշտ մոր մարդկանցով, զլուխ չսարածներով, ոսնիզ-լուխ կոռուպցիայի մեջ չխրվածներով, սրա-մրա հովանավորությունը չվայելողներով: Այսպես է լինելու, դեռ առիթներ կլինեն համոզվելու, ու սա է Զախասանի գլխավոր դժբախտությունը՝ ում ձեռք իշխանություն է ընկնում, նա հավերժ ուզում է իշխանության մնալ:

Ընտրողն էլ դրան կդատարանի չընտրելով:

Յեղիմակի յուրության հրապարակումներն՝ այս հղումով.

<https://www.youtube.com/channel/UC7a2vImCMLVmBF10D60LdxQ>

Թուրքիայում կայացած «Նոր ֆարի դարի հնագիտության համաժամարհային կոնգրեսին» ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Պաշտպանության հաստատության ղեկավար, Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի Վաղ հնագիտության բաժնի գիտախառնակ Սարիամ Շախմուրադյանը: Նրա թեկնածուական ասեմախոսությունը հնագիտական ուսումնասիրության նյութ հանդիսացող, այսպես կոչված, «անաթոլիական օդադարձությունների» մասին է: Դրանք մեծ չափեր եւ բազմազան ձեւեր ունեցող ֆարե կառույցներ են, որոնց նշանակությունը մինչ օրս դաժանաբանված չէ: Առ այսօր հայտնի վաղագույն օդադարձությունները հայտնաբերվել են Հորդանանում եւ թվագրվում են մ.թ.ա. X հազարամյակով: Հայաստանում հայտնաբերվել են շուրջ 200 օդադարձություններ՝ Արագածի հարավ-արեւմտյան եւ հարավային փեշերին: Երիտասարդ գիտնականը վերոնշյալ թեմայի շուրջ բանախոսություններով հանդես է եկել մի շարք երկրներում (Անգլիա, Ֆրանսիա, Իսպանիա, Գերմանիա, Ավստրիա, Չեխիա եւ այլն), իսկ վերջինը՝ Թուրքիայի Շանլիուրֆա (Պաշտպանության Երեսիա, հետագայում՝ Ուրֆա) ֆադաում կայացած՝ հնագիտության համաժամարհային կոնգրեսում: Մարիամի հետ զրույցը կոնգրեսին ֆնարկված հարցերի, իր գեկույցի եւ իր ստացած տղավորությունների մասին է:

- Ի՞նչ օրակարգ ուներ Թուրքիայում ընդերքերի 4-9-ին անցկացված «Նոր ֆարի դարի համաժամարհային կոնգրես»-ը: Ովե՞ր էին ներկայացված գիտաժողովում, եւ ի՞նչ գեկույցներ էին առավել հիշատակելի:

- Կոնգրեսին մասնակցում էին աշխարհի ամենասարբեր անկյուններից ժամանած հնագետներ եւ հարակից գիտնականների ներկայացուցիչներ, որոնք ներկայացրեցին նոր ֆարի դարի (մ.թ.ա. XI-VI հազարամյակներ) հասարակությունների կենցաղի եւ հավասարիների, հնագույն անասնադառնության ու երկրագործության, մոնումենտալ ճարտարապետության եւ արվեստի վերաբերյալ նորագույն ուսումնասիրությունների արդյունքները: Զննարկվեցին աշխարհի սարբեր անկյունների նորաբերդարյան մշակույթների առաջացման եւ զարգացման հիմնահարցերը:

Ամենահիշարժան գեկույցներից էին, օրինակ, Վալեսկա Բեբերի՝ «Անգլիական մարդակերտ տակերները նորաբերդարյան եվրոպայում» բանախոսությունը: Նաեւ Իան Զուլիջի, Զոն Մագնուսենի, Զեյնա Ֆրեյզերի՝ «Ես ադրում եմ, ես մահանում եմ, ես նորից ադրում եմ. Մերձավոր Արեւելիի նոր ֆարեդարյան կրածեփ զանգերի կենսադասումը» գեկույցը, որի շրջանակում լուսաբանվեցին նշված ժամանակաշրջանի բարդ հուղարկավորության ծեսերը: Կոնգրեսի

Մարիամ Շախմուրադյանը հայ գիտնական միաբերդարյան ներկայացրեց նաեւ միջազգային «Նոր ֆարի դարի հնագիտության համաշխարհային կոնգրեսում»

կարեւորագույն եւ նշանակալից գեկույցներից էին Վերին՝ Հայոց Միջագետքում՝ Եդեսիայի (Ուրֆայի) շրջանում հայտնաբերված, թերեւս ամենահայտնի եւ հեղաշրջիչ նշանակություն ունեցող Գյոբեքլի թեփե եւ Կարահան թեփե վաղ նորաբերդարյան հնավայրերի վերաբերյալ ուսումնասիրությունները: Այս համաժամարհում, իմ կարծիքով, առավել ուշագրավ էին մի շարք գեկույցներ: Դրանց թվում եւ Լի Զլերի, Յորիս Փիթրսի, Բրիգիտտա Շաֆի՝ «Գյոբեքլի թեփե» նախագծի տասնությունը, կազմակերպումը եւ հետազոտական ռազմավարությունները» գեկույցը, որով ներկայացվեցին հնավայրի ուսումնասիրության ողջ ընթացիկ, ձեռնարկները եւ նշանակությունը:

Հիշատակելի է նաեւ Նեջմի Զարուկի՝ «Կարահան թեփե» նորաբերդարյան հասարակությունների կայացման համաժամարհում» բանախոսությունը, որը նվիրված էր այս հնավայրի դերին ու նշանակությանը վաղ երկրագործական հասարակությունների կազմավորման գործընթացներում: Ուշագրավ էին նաեւ Սեֆանի Եմրայի, Նադյա Պոլլաթի, Յորիս Փիթրսի՝ «Գյոբեքլի թեփեի 25-ամյա հնակենդանաբանական հետազոտությունները. ներկա իրավիճակը եւ ադադա հետազոտությունները» եւ Յորիս Փիթրսի, Սեֆանի Եմրայի, Նադյա Պոլլաթի, Օզլեմ Սարիթաշի, Նեջմի Զարուկի՝ «Համեմատական վերլուծության հիմքերը Ta Tepeler նախագծում. որքանով են սարբեր Գյոբեքլի թեփե եւ Կարահան թեփե» գեկույցները: Վերջինում ֆնարկվեցին երկու հնավայրերի նմանության եզրերը եւ սարբերությունները:

Ընդհանուր առմամբ, կոնգրեսի թեմատիկան անչափ բազմաբովանդակ ու հետաքրքիր էր, եւ մի շարք՝ մեկը մեկից հիշարժան գեկույցներ ներկայացվեցին, որոնց համաժամարհում ֆնարկվեցին նաեւ Հայաստանի նշված ժամանակաշրջանի հնավայրերը եւ մշակութային իրողությունները:

- Ո՞րն է ընդունվեց ձեռնարկը, ի՞նչ ֆնարկումներ ծավալվեցին դա շուրջ, ի՞նչ կարծիքներ հայտնվեցին այլ գիտնականների կողմից, կայի՞ն ընդդիմախոսներ:

- Իմ «Անաթոլիական օդադարձությունների ձեւաբանական վերլուծությունը. միջսարածաշրջանային համեմատական ուսումնասիրության եւ դաշային աշխատանքների արդյունքները» գեկույցը մասնակիցների կողմից մեծ հետաքրքրությամբ ընդունվեց: Զննարկումների ընթացքում շեշտվեց թեմայի արդիականությունը՝ հաշվի առնելով օդադարձությունների ձեւերի մեծ բազմազանությունը եւ դրանց ուսումնասիրության ու մեկնաբանության խիստ տակադր: Հասկադրեւ մեծ արձագանք ունեցան միջսարածաշրջանային համեմատական վերլուծության արդյունքները, որոնք հնարավորություն սկեցին շեւելու օդադարձությունների սարբեր մոդիֆիկացիաները եւ դրանց զարգացման ընթացիկ: Զննարկումները հիմնականում ընթացան մի շարք հարցերի շուրջ: Զննարկվեցին օ-

դադարձությունների գործառնությունների հնարավոր բազմազանությունը՝ կախված դրանց ձեւից եւ այլ կառուցվածքային առանձնահատկություններից: Առաջ ֆաշեց մեթոդաբանական մոտեցումների հարցը: Որոշ հետազոտներ ընդգծեցին, որ ներկայացված ձեւաբանական չափանիշները կարող են լրացվել GIS տեխնոլոգիաներով եւ հնագիտական մոդելավորմամբ՝ ավելի հստակ եզրակացությունների հանգեցնելու համար: Զննվեց սարածաշրջանային սարբերությունների բացատրությունը: Որոշ հետազոտներ օդադարձությունների կառուցվածքային սարբերությունները փորձեցին կադել շրջակա միջավայրի փոփոխությունների, բնակչության տեղաշարժերի եւ սնեսական տղայմանների հետ:

Ընդհանուր առմամբ, ելույթս շաք դրականորեն ընդունվեց: Ընդդիմախոսություններ չեղան:

- Ի՞նչն էր հասկադրեւ տղավորիչ տասնական Հայաստանի ֆադադներ, հնավայրեր ձեռ այցի ընթացքում: Ի՞նչ է ֆեւել, ի՞նչ զգացել:

- Հասկադրեւ տղավորիչ էին այցերը դեմի Գյոբեքլի թեփե, Կարահան թեփե, Զաֆնաֆ թեփե եւ Ուրֆայի շրջանի այլ նշանավոր վաղ նորաբերդարյան հնավայրեր, որոնք անգնահատելի նշանակություն ունեն՝ որդես մարդկության վաղ մասկայաց կյանքի, մոնումենտալ տաշանմոնֆային ճարտարապետության եւ հասարակության կազմակերպման եզակի վկայություններ: Յուրաֆանցյուր հուշարժան առանձնահատկ տեղեկություն է հաղորդում նորաբերդարյան համայնքների մասին, նրանց հավասարիների, աշխարհընկալման եւ կյանքի կազմակերպման վերաբերյալ:

Այցելեցին նաեւ Ուրֆայի հնագիտական թանգարան, որն իրադես շաք տղավորիչ էր: Այնտեղ ներկայացված է բացառիկ հավաքածու՝ ընդգրկելով վաղ երկրագործական եւ կոմոլեֆսային հասարակություններին, հին ֆադաֆալթություններին (մ.թ.ա. XI-I հազարամյակներ) տակադրող ամենասարբեր առարկաներ, ֆանդակներ, գեղարվեստական եւ մշակութային արժեքավոր նմուշներ, որոնք օգնում են վերակազմել անցյալի ամբողջական տակադր:

Ընդհանուր առմամբ, այս այցը ոչ միայն ակադեմիական մեծ արժեք ուներ, այլեւ թույլ սկեց անձամբ շոշափելու նորաբերդարյան աշխարհի ժառանգությունը, տեսնելու այն տեղանքները, որտեղ ձեւավորվել են մարդու առաջին մասկայաց համայնքները, հնագույն սաճարական համայրները, եւ խորադես ընկալելու դրանց տակադրական նշանակությունը: Դա իսկադրեւ բացառիկ եւ հիշարժան փորձ էր:

- Ո՞րն է նման գիտաժողովների մոտակա եւ հետադադ օգտակարությունը, նոտակադրվածությունը:

- Նման գիտաժողովները հարթակ են ստեղծում հնագիտական նորագույն հետազոտությունների լուսաբանման, փորձի փոխանակման եւ մասնագիտական ֆնարկումների համար: Մասնավորադրեւ, նշված կոնգրեսը հնարավորություն ընձեռեց սարբեր երկրների հետազոտներին ամփոփելու եւ համեմատելու աշխարհի սարբեր սարածաշրջանների նորաբերդարյան հնագիտության նորագույն ուսումնասիրությունների արդյունքները, ֆնարկելու նոր մեթոդաբանություններն ու մոտեցումները, ինչդրեւ նաեւ խթանելու ադադա համագործակցությունները: Նման գիտաժողովները կարեւոր դեր ունեն նաեւ հնագիտական ժառանգության տադրադման ու ճիշտ մեկնաբանման գործընթացում՝ ադադադելու, որ նորագույն գիտական սկյալները ներդրվեն համաշխարհային գիտության մեջ: Այսդիսի գիտաժողովները շաք կարեւոր են նաեւ Հայաստանի համար, ֆանի որ մեր երկրում նույնդրեւ նորաբերդարյան բազմաթիվ հուշարժաններ են հայտնաբերվել (Ալնաշենի Առասաշենի, Մասիս բլուրի բնակատեղիներ եւ այլն), որոնք մասկայաց կյանքի, անասնադադադության եւ երկրագործության վաղ զարգացումների տեսանկյունից կարեւոր սկյալներ են հաղորդում եւ կարեւոր տեղ ունեն ավելի լայն սարածաշրջանային համաժամարհում:

- Եղա՞ն դեմքեր, երբ հարցականի տակ դրվեցին հնագիտական նյութերի հայկականությունը, երբ բուն հայկական ծագում ունեցող նյութերը փորձեցին այլ ազգերի կողմից «սեփականվել»: Ընդհանրադրեւ, նման դեմքերում մեր գիտնականմասնագետները ի՞նչ գործում ֆայլեր են ձեռնարկում:

- Ո՛չ, նման դեմքեր չեն եղել, ֆանի որ գիտաժողովը նվիրված էր հնագիտական մի դարաշրջանի, երբ գոյություն ունեին մարդկային խմբեր եւ ոչ ժողովուրդներ/եթոսներ: Գիտաժողովի շրջանակներում ֆնարկումները վերաբերել են բացառադրեւ նորաբերդարյան հնագիտությանը՝ գիտական, մեթոդաբանական եւ տեսական տեսանկյուններից: Բայց փոխարեւը՝ Ուրֆայի հնագիտական թանգարանի վաղ, հռոմեական, բյուզանդական, իսլամական շրջանի ցուցանմուշների կողմին չեսանք սարածաշրջանում հայկական անժխեղի հեթը ներկայացնող որեւէ ցուցանմուշ...

Զրույցը ՀԱՄԱՆԿԱԿԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆԸ

ՍՈՒՐԵՆ Ա ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Միջազգայնագետ, ԱՄՆ արտաքին
ֆաղափականության փորձագետ

Նախագահներ **Վլադիմիր Պուտինի** եւ **Դոնալդ Թրամփի** հեռախոսազրույցից եւ Սաուդյան Արաբիայում ռուս եւ ամերիկացի դասվորակությունների դասճակարհի համադրումից հետո Թուրքիան նախաձեռնեց բանակցությունների մի նոր շարունակ՝ իր երկիր հրավիրելով ռուսներին եւ ամերիկացիներին: Թուրքիան երկար ժամանակ է, ինչ դիտարկվում էր որդես մի դերություն, որն ամուր կապեր ունի ինչդես Ռուսաստանի, Ամերիկայի եւ Ուկրաինայի հետ, այնդես էլ որդես հնարավոր միջնորդ կարգավորելու ռուս-ուկրաինական հակամարտությունը:

Սակայն Վաշինգտոնում ու Մոսկվայում գերադասեցին Սաուդյան Արաբիան ընտել որդես համդիդման վայր, դուրս թողնելով Թուրքիային նոր աշխարհակարգի ձեւավորման գործընթացից:

Թուրքիան ձգտում է դառնալ ոչ միայն սարածաւրջանային, այլեւ գլոբալ առումով գերտրություն: Նա նդասակ է հեսադմդում առանձնակի նեանակոթյան գործընկերը դառնալ եւ Ռուսաստանի, եւ Մ. Նահանգների: Վերջիններիս թեւանական հարաբերությունների խորադասկերում նրա կարելուրությունը ավելի քան կրկնադասկվել էր երկու գերտրությունների համար, սակայն նրանց միջեւ լարվածության թուլացումից հետո, նրա ազդեցության ոլորտը զգալիորեն սահմանափակվում էր, քանի որ Ռուսաստանում ու Մ. Նահանգները սկսել էին անմիջական երկխոսությունների միջոցով հասնել որոշակի համաձայնությունների:

Այդուհանդերձ, իր երազած կարգավիճակին հասնելու համար, Անկարան փորձում է ավելի մեծ ներգրավվածություն ունենալ միջազգային հարցերում եւ ավելի ռաս լծակներ ձեռք բերել՝ կարգավորման բանակցություններում:

Թուրքիայի արտաքին ֆաղափականության առաջնահերթություններից մեկը ռազմական միջանդությունն ու ակտիվ

ներկայությունն է ամենասարեր երկրների բազմաքնույթ հակամարտություններում:

Թուրքիան նեանակալի ազդեցություն է բանեցնում Սիրիայի եւ Ադրբեյջանի կառավարությունների վրա: Նրա մասնակցությունը Սիրիայի եւ Լեռնային Ղարաբաղի դասերազմներում մեծադես ուժեղացրել էր իր ներկայությունը Հարավային Կովկասում եւ Միջին Արելելում, դարձնելով նրան անփոխարինելի գործընկեր Ռուսաստանի եւ Մ. Նահանգների համար: Ուկրաինական դասերազմի սկզբնավորումից ի վեր Թուրքիան բարելամական հարաբերություններ է դահդանել ինչդես Կիելի, այնդես էլ Մոսկվայի հետ, մի կողմից մասամբ դասերադանելով հակառուսական դասեմիջոցները, մյուս կողմից օժանդակելով Մոսկվային, որ քեզանցի դրանցից մի քանիսը:

Հակառակ այս հանգամանքներին, մի բան դարգ է: Թուրքիան եւ Ռուսաստանը դարեր ռարունակ հակառակորդ դերություններ են եղել, եւ նրանց մրցակցությունը հավիշյան ռարունակվելու է: Արդումում, ակնհայտ է, որ Ռուսաստանը ուկրաինական դասերազմից հետո ավելի մեծ ուշադրություն է դարձնելու եւ ավելի ռաս ռետուրներ հասկացնելու այն սարածներին, որոնց վրա դասմականորեն ունեցել է հզոր ազդեցություն: Դրանցից կարելուրագույնը Հարավային Կովկասն է, որեղ Թուրքիան մեծացրել է իր ներկայությունը՝ ֆաղափական ձեւումներ գործարելով Հայաստանի եւ իր դաշնակից Ադրբեյջանի վրա:

Ռուս-ամերիկյան հարաբերությունների բարելավումից եւ ուկրաինական հակամարտության կարգավորումից հետո Ռուսաստանի համար Թուրքիայի եւ Ադրբեյջանի կարելուրությունը բնականաբար նվազելու է՝ ֆաղափական զգալի փոփոխություն առաջացնելով սարածաւրջանում:

Ադրբեյջանը, առաջին հերթին, կորցնելու է իր նեանակությունը Ռուսաստանի համար, քանի որ վերջինս այլեւս կարիք չի ունենալու Ադրբեյջանի խողովակաւարել

րի միջոցով եվրոդական երկրներ հասցնել իր բնական ռետուրները՝ եվրոդացիներին ստիդելով, որ ավելի բարձր զինվարեն դրա համար: Դասերազմի ավասից եւ դասեմիջոցների վերացումից հետո եվրոդական որոշ երկրներ անմիջականորեն Մոսկվայից են գնելու այդ ռետուրները՝ ավելի փչ վարելով դրանց համար: Նույնը կասարվելու է Թուրքիայի հետ, որն օգսվելով Մ. Նահանգների-Ռուսաստան լարվածությունից, կարողացել էր ընդարձակել իր ռազմավարական նեանակությունը երկու կողմերի համար: Հարաբերությունների կայունացումը հաստատադես նվազեցնելու Անկարայի դերակասարության կարելուրությունը, Թուրքիայի փոխարեն Սաուդյան Արաբիայի ընտրությունը որդես բարձրաստիճան բանակցությունների միջնորդ երկիր, հենց դա է նեանակում՝ ի հեռուկս Անկարայի ցանկության եւ վրդովմումի: Ավելին, եթե Թրամփը Պուտինին հանդիդդի Սաուդյան Արաբիայում, ինչդես ծրագրված է, Թուրքիայի դերակասարությունը որդես միջնորդի երկու գերտրությունների միջեւ ընդհանրադես վերանալու է:

Այս իրավիճակից խուսափելու համար Թուրքիային մնում է ուժեղացնել իր ձեւումները Ռուսաստանի նկասմամբ, որդեսզի վերջինս հասկանա, որ առանց իր մասնակցության Ռուսաստանը չի կարող Անկարայի համար սարածաւրջանային կարելուր նեանակության հարցեր կարգավորել: Ռուսաստանի եւ Ադրբեյջանի միջեւ հեցդեհես սասկացող լարվածության եսեւում արդեն իսկ նկասելի է Թուրքիայի հեկուլիսյան դերակասարությունը: Թուրքիան նաեւ փորձում է ամրադմդել իր գլոբալ դիրքը՝ օգսագործելով իր ազդեցությունը Բափի վրա, որդեսզի բանակցություններում այն ծառայեցնի որդես լծակ: Նույնը կարելի է ասել Սիրիայի թուրամես կառավարության վերաբերյալ, որեղ Թուրքիան ձգտում է իր դասվավորեղը գրավել գլոբալ բանակցություններ

Ձորենի մասին ու ցորենի շուրջ

հացահատիկային մեակաբույսեր, որոնցից առաջնահերթը՝ ցորենը, մեակվել են մեասդես: Հիշասակումներից առաջիններից մեկը 1913 թվականն է, երբ հացահատիկային մեակաբույսերի ցանքասարածությունները կազմել են 308 հազար հեկտար: Դրանք առավելագույնին են հասցվել 2րդ համաշխարհային դասերազմի սկսման նախորդ սարում, 1940 թվականին, կազմելով 340 հազար հեկտար, սարօրինակորեն խիստ ցածր, հեկտարից մինչեւ 660 կգ բերքի սացման դարազայում:

Ցորենի արտադրության ֆաղափականությունը մեզանում էադես վերանայվեց 1950-ականներից սկսած, երբ մոսկվաներում որոշում կայացվեց ՀՍՄՀ-ում գերակայություն սալ այգեգործա-բանջարաբուծությանը, իսկ ցորենի անհրաժեշտ ծավալները կադահովվեն Ռուսաստանի Դաշնության ու Ղազախստանի դաշավայրերից: Այսդես՝ մինչեւ 1985 թվականը, երբ ՀՍՄՀ-ում հացահատիկային բոլորեսակների մեակաբույսերի ցանքասարածությունները Հայաստանում կազմեցին 135 հազար հեկտար, որից քարմանացան ու աշնանացան ցորենինը՝ 66 հազար հեկտար: Այն ուղեկցվեց հեկտարից բերքաւության աննեան, 2000 կգ-ի արդումում, երբ աշխարհի ռաս այլ սարածաւրջանների դերություններում նեված ցուցանիքը կազմում էր 5000-6000 կգ:

Արառոց անհասկանալի ու սարօրինակ է, որ նորանկախ Հայաստանի Հանրադերության քեջանում էլ միջին այս ցուցանիքն է քեջանառվում վիճակագրությունում, թեւ հեռարձակվում են հեռուստահողորդումներ, որոնցում լրագրողները նեւում են առանձին քերմերային սեսեսությունների կողմից հեկտարից 6-7 տննաբերքի սացման մասին: Այս դարազայում

ում եւ վերականգնել իր հեղինակությունը որդես գերտրություն:

Ձեւենսկու այցը Թուրքիա, եւ Էրդողանի դասրասականությունը խաղաղադահդան գորեր ուղարկելու Ուկրաինա՝ հսակ ուղերձներ են դարունակում իրենց մեջ, մասնավորադես այն, որ Ռուսաստանը կամ դեսե է համագործակցի Թուրքիայի հետ, կամ էլ դիմագրավի բազում մարսահրավերներ սարածաւրջանում, այդ թվում նաեւ Հարավային Կովկասում: Այս սարածում Թուրքիան ռարունակելու է մրցակցել Ռուսաստանի հետ նաեւ գլոբալ մասեարենդով:

Ադրբեյջանի վրա ունեցած իր աշխարհադափական ազդեցությամբ, Վրաստանում իր հսկայական սեսեսական ներկայությամբ եւ Հայաստանի դեմ գործարած ձեւումներով, Թուրքիան մարսավարական նոր լծակներ է բանեցնում՝ ընդարձակելու համար իր ազդեցության ոլորտը սարածաւրջանում:

Հայաստանի կառավարությանը հաճախ են ֆննդասում թուրամես կամ թուրամդաս ֆաղափականություն վարելու մեջ, որը թուրական ձեւումների հեսեւանն է: Վրաստանը ռաս ավելի դրագմասիկ ձեւաչափ է որդեգրել՝ հաշվի առնելով գլոբալ զարգացումներն ու սարածաւրջանային իրականությունը: Բայց թուր-արդերջանական «սանդեմի» սեսեսական ազդեցությունը Վրաստանի վրա խոչընդոտում է ինմորույն եւ գործնական որոշումներ կայացնելու նրա կառավարության կարողություններին: Մի բան դարգ է: Մ. Նահանգների-Ռուսաստան հարաբերությունների կարգավորումը, նույնիսկ եթե Եվրոդան ռարունակի զինամթերքի օգնություն եւ նյութական ֆինանսավորում ցուցաբերել Ուկրաինային, հիմնովին ձեւափոխելու է գլոբալ բնադասկերը եւ աշխարհի ոչ մի երկրի դեկավար չի կարողանալու անեսել այն:

Անգլ. բնագրից քարզմանեց՝
ՀԱՄԻՐ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԸ
(The Armenian Mirror-Spectator)

Հանրահայտ է, որ ցորենիացի հետ մարդարարածն առնչվում է իր լույս աշխարհ գալուց հետո մինչեւ խոր ծերություն: Այս առումով այն կադ չունի նաեւ ո՛չ նրա ազգության ու կրոնական դասկանելության, ո՛չ էլ մեակի գույնի ու լեզվամեածողության հետ: Թե ինչ է հացը հայերիս համար, հիշենք թեկուզ աղոթքի դես հնչող մեր հացով եմ երդվում, կամ այս հացը վկա արսահայտությունները: Եվ հարցը՝ ի՞նչ է այդ ցորեն ասվածը, որից է հիմնականում սացվում մեր հանադադրյա հացը, հնչում է ինմաբերաբար:

Տեղեկասուններից դարգվում է, որ ցորենը սարածված է երկրագնդի բոլոր մայրցամաքներում, անգամ կադ չունի դրանցում բնակվողները բրնձի՞ն են գերակայություն սալիս, թե՞ եգիդդացորենին: Նեւեմ Չինաստանի օրինակը, ուր 21-րդ դարի անցած սարիներին 200 մլն տննաբրնձի արտադրության կողիին ունեն միջինում 150 մլն տննա ցորենի արտադրություն: Այս մեակաբույսի եսականուն բազմազանության դարազայում հիմնականում մեակվում է կարծր ու փափուկ եսակները, թե՛ գարմանացան, թե՛ աշնանացան եղանակներով:

Հայաստանի Հանրադերությունում աշնանացան ցորենի հասունացման եսողությունն Արարսյան դաշում 260-270 օր է, իսկ ահա քարմանացան ցորենինը՝ Վարդենիսի ու Սիսիանի սարածաւրջաններում՝ 120-130 օր: Ցորենը կարելուրագույն դարենային կուլտուրա է, այն օգսագործվում է հացի, ձավարի, մակարոնի, հրուշակեղենի արտադրության մեջ: Ցորենից սանում են նաեւ սդիւր, օսլա, սոսիմձ: Ցորենը սննդարար է, բարձր կալորիականության, դարունակում է սդիւրակուցներ, աշխաքեր, ճարդեր, վիսամիններ, հանդային եւ այլ նյութեր:

Փաստ է, որ հայկական սարածներում

հատիկային մեակաբույսեր համախառն բերքն անցավ անգամ 400 հազար տննան, հիմա այն հազիվ 100 հազար տննա է, եւ սա այն դայմաններում, երբ ոչ հարուսդեսական բյուջեից գյուղորդի ծրագրերի խթանման նդասակով որոշակի ֆինանսական միջոցներ են հասկացվում, առաջնահերթը սուքսիդավորում կոչվող խախաւման նդասակով: Տարիներն անցնում են, իսկ հաշվեսկողականության որեւէ դրետում չի արձանագրվում, արդունավեսության որեւէ նախանեան չի նկասվում:

Թերես այս վիճակի սխուր արձանագրում է այն, ըստ որի ՀՀ գյուղորդի դասախանասու Էկոնոմիկայի նախարարը հայսարաբեց, որ երկրի վարելահողերում ցորենի մեակումը նդասակահարմար չէ, իմա՝ ծախսերն ու վերջնարդումը գորհացուցիչ չեն: Թե ինչից են գոյանում անհիմն ուռձացված ծախսերը, եւ ինչ ցուցանիքներ են արձանագրվում վերջնական արդումում, ոչ մի հիմնավորում, երբ հայսնի է, որ ռաս դերությունների դաշերում 1-3 աշխասողով իրականացնում են հարյուրավոր հեկտարների մեակություն, երբ այգեգործությունում դահանջվում է սանյակներով՝ ընդամենը մեկ հեկտարի վրա բերք հավաքողների առկայություն: Արդումում՝ ունենք մինչեւ 35% գյուղորդում աշխասուժի ընդգրկվածություն, երբ կայացած գյուղորդ ունեցող ռաս երկրներում այս ցուցանիքը հազիվ 5% է կազմում:

Եվ հարցը՝ վերադառնալ, թե՞ ոչ ՀՀ գյուղասեսեսության նախարարության վերաբացմանը, հնչում է ինմաբերաբար: Այն դարտադրամի ուժ ունի հարյուր հազարավոր հեկտարների հասնող վարելահողերի չօգսագործման եւ ՀՀ դարենային ադահովության ու անվանգության լրջագույն մսահողության դայմաններում:

ԳԵՂԱՄ ԲՅՈՒՐԻՈՒՅԱՆ

Իմաստաբանական
բառարան

Տրամաբանական
մակաբանություններից

Մեր առօրյա խոսակցական լեզվում ու ամենասարբեր ամբողջություններից հնչող արտահայտություններում փչեցնում են անբովանդակելի ու դասարկ բառեր, որոնք արտասանվում են ասելիքի մեկնարկը նախադասությունում, մտքի միջոցով արտահայտվող կասարելիս առաջացող դադարը լրացնելու եւ խոսքի հետագա «իմաստավորված» ընթացքը դասավորելու համար: Եվ, փաստորեն, ասելիքի ծանրաբեռնվածությունը դասարկող այդ կարգի բառերը զուրկ են իմաստից, դրանք ստացել են «մակաբանական բառեր» անվանումը: Մակաբանական բառերը երբեմն հայտնվում են հոգեբանական փոփոխության, լինում են նաեւ ձայնարկությունների շեղում («ըն-ըն», «է-է», «ա-ա») եւ արժեքներով խոսքը: Այդպիսի բառեր են՝ ԴԵ, ԿԱՐԾ ԱՍԱԾ, ԱՅՍԴԻՍՈՎ, ԻՄԱՅԱՐ, ԻՄԱՆՈՒՄ ԵՍ, ԸՍՏ ԷՈՒԹՅԱՆ, ՊԱՐԶԱՊԵՍ, ՈՒՂԱԿԻ, ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ, ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ Է, ԸՆԴՅԱՆՐԱՊԵՍ, ԻՐԱԿԱՆՈՒՄ, ԱՍԵՆՔ, ԽՈՍՔԻ ՕՐԻՆԱԿ, ՈՒՐԵՄՆ ԵՒ ԱՅԼ:

Նաեւ կան բառեր ու բառակապակցություններ, որոնք ժամանակի ընթացքում դառնում են ոչինչ չարտահայտող, լռակցի հայտնի արտահայտություններ: Այդ կարգի իմաստազուրկ արտահայտությունները սովորաբար օգտագործվում են փարզաբանական փարզաբանական ոչինչ չեն նշանակում: Այդպիսի մակաբանական արտահայտություններից են՝ «հասկալ առ հասկալ», «կոտեկ առ կոտեկ», «յաշիկ առ յաշիկ», «սիրում եմ բոլորիդ», «հոգաբարձու եմ բոլորիդ», «խոնարհվում եմ բոլորիդ առաջ» եւ այսպիսի շարքեր:

Սակայն սրանք հայկական մակաբանական բառեր են ու կարելի է ինչ-որ տեղ հանդիպել, նույնիսկ ընթերցանող մոտեցումով այդ կարգի լեզվամաքողություն կորոններին:

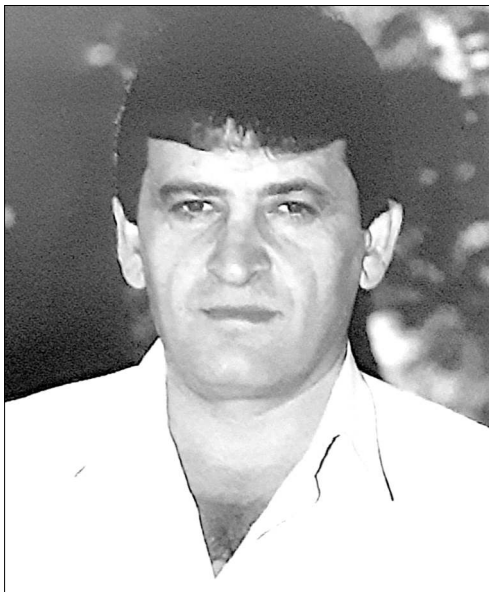
Բայց ավելի զգուշացնող ու անհանդուրժելի են հայերեն խոսքի մեջ խցկվող օտարածին մակաբանական բառերը, որոնց միջոցով փորձ է արվում «նոստալգիկ» լեզուն ու գրավել ունկնդրի համակրանքը: Այդպիսի բառեր են՝ ՊՈՒՅՈՒՄ, ՊՈՒՏՈՒՄ, ՎՈՐԵՍԵՍ, ՆԱՏՈՒՌԻ, ՊՈՒՏՈՒՄ, ՈՒՅ, ԾԻՊԱ (типа), ՎՈՐՁԻ, ԴԻՇՈՎԻ, ԿԱՌՈՉԻ ԵՒ ԱՅԼ:

ԿԱՐԾ ԱՍԱԾ՝ եկեք, ՈՒՐԵՄՆ, ԻՐԱԿԱՆՈՒՄ ՈՒ ՄԻԱՆՇԱՆԱԿ, ՈՒՂԱԿԻՈՒՆ ԻՆՆ ԻՐԱԺԱՐԵՆԻ ԽՈՍՔԻ ՕՐԻՆԱԿ՝ բոլոր քանակի դասարկություններից, այդ թվում նաեւ հայերենական մակաբանականներից:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՊՐԵՆԵՍՅԱՆ

Նավթը ջրից ավելի թանկ է անուր, բայց ձուկը ջրում է ապրում

Գրական դասեր՝ բանաստեղծ Անասուի Տոփախանյանից

Իմ: Այդպես ամբողջ ժամանակ է, բայց միայն սերը ճանաչում է չէ, որին Տերն արժանացնում է միայն ընտրյալներին: ...Ստեղծագործելը ցավի միջոցով փորձ է՝ ճիշտ, աղաղակ... Պոեզիան նաեւ դաստիարակում է ցավի մասին... Որքան ուժեղ է ցավը, այնքան բարձր է այդ ցավից ծնված ճիշտը, որ գրականությունն է:

Պոեզիայում երբեմն բառի սկզբնական փոփոխություն է, փոփոխություն է: Ես բառի նկատմամբ դաստիարակվում եմ, իմ ներքինը նստած խնդիրները մեծապես հուշում է, որ եթե զեղչում ես՝ իմաստային ոչինչ չի թողնում, նշանակում է՝ ավելորդ է:

ԱՆԱՏՈՒԻ ՀՈՎՀԱՆԻՍՅԱՆ

ՍԱ ԷԼ ԵՄ ԵՍ

-(Պատասխանելով առողջական դասարկող արտահայտություններին մասին հարցին): Սա ուրիշ դրսիս է: Նավթը ջրից ավելի թանկ է անուր, բայց ձուկը ջրում է ապրում: Մարդ միայն այդպիսի խոսքի միջոցով է:

Ես հիմա չեմ մտնել, Ապրում եմ, Այդ մասին գիտեմ բոլորը, Ինձինք բացի...

Բանաստեղծի եւ ընթերցողի միջեւ երկխոսություն ամփոփվող ստեղծագործությունն է: Բանաստեղծությունը չի ծանոթագրվում, բանաստեղծության միջոցով ես փորձում եմ ծանոթագրել ինձ ինձ:

Կան օրինակներ էլ, երբ չես հասկանում, թե ինչու է Ասված հանձարեղ հոգին ամփոփել կենցաղային մանր ու չնչին անոթի մեջ: Ստեղծագործական վիճակը ենթագիտակցական ընթացք է, եւ ժամանակի ժայռանակականություններն ազդում են այնքան, որքան թույլ է ցավի մեղմումը չափաբաժինը, դրանից դուրս մարդն «ազատ» է եւ ժայռանակականությունների գերին:

-Զգուշացնում եմ այլեւս չսիրահարվել-

լու վճռի նման անհեթեթ է (մեծ ընդհանրացումներով գրելով վերաբերյալ հարցին՝ ի դասասխան):

-Ես որդիաբար խոնարհ եմ անցյալի ժառանգության նկատմամբ, սակայն կարծում եմ, որ դեռ է ոչ միայն յուրացնել ավագների ավանդած հարսությունը, այլ հասկանալ՝ ինչ չդեռ է անել:

-«Ես իմ անցյալի» երբեմն նկատելի, ծախսաբար անհրաժեշտությունը չկա, եւ դաստիարակում չէ, որ այս դեպքում զգուշությունն ու փառասիրությունը «սիմվոլիկ» երկվորյակներ են: Այդ մարդիկ մեղմորեն ճանաչում են իմաստը, չեն զգում մարդկության ստեղծած հավաքական հանձարի ծանրությունը...

-Գեղեցիկ աչքեր լինել կամ, բայց աչքը գեղեցիկ է դարձնում հայացքը:

-Ծիրանի ծառը Հայաստանից բերում ենք եմ՝ իմ անցյալից, բայց անհասկանալի համով դուրս է ցավի: Երեւի ամեն մարդ եւ ծառ դեռ է աճի այնքան, որքան ճակատագիր է Ասված... դու այսպիսին կամ այնպիսին ես փոփոխվում, եթե նույնիսկ չես ընդունում փոփոխվելը: Զե, որ ինքնինքն մի դաստիարակ կեսի նկատմամբ մեծ ոչ սեր ունենա, ոչ էլ անցյալի:

-Գրելով ընթացքը կեղեցիկ զգացողությունից ազատագրվելու ճիգ է: Միայն հնարավոր է այդ դասին ուղիղ այլ բանի, ասեմք՝ ընթերցողի մասին մտածել: Նրանք, ովքեր հաջողում են, նվազ չափով են ներհանվում «գերին», հետևաբար գրածը կունենա հաճախակի սոսորհաբար ծառ:

-Գրական փառանքականության հայելին գրական ժողովրդի է, որը, չնայած առանձին մարդկանց ջանքին, չի կայացել, եւ դաստիարակելու զարգացման ընթացքից, չի էլ երևում, թե երբ կկայանա: Նույնիսկ հաջողության դեպքում դեպքում, որքան ոգու ամենափոքր արտահայտություն, նվազագույն չափով է ենթակա ժողովրդի օրենքներին:

-Գրականությունը հայելի չէ, մի փչե այլ բան է, սակայն այստեղ էլ կարելի է ծնունդ հասարակական վայրկյանների ընթացքը: Սփ, երեսմասության, աղետի էլ ավելի խորացված դասերն է երևում...

-Պոեզիան լացի անկեղծությունը դեռ է ունենա: Թաղում էինք գնացել: Հանգուցյալին արդեն իջեցնում էին փոսը՝ վայնասուն բարձրացավ: Կինը (այլ սցենար գյուղում դարձաբան չէր ընդունվի) գիտակցությունը կորցրել էր: Երկար ուժեղ էին բերում: Հայրս սեւեռում նայում էր, հետք բարկացած ֆրոնտալ «ոչ չստեղծ»: Ես զգույշ հարցի. «Դա ինչ նոր հայտնաբերվեց»: Ասաց. «Բա չես տեսնում՝ մի ժամ է՝ չես կարողանում ուժեղ բերել, բայց չստեղծ ուժից բաց չի թողնում»: Շատերն այդպես են բանաստեղծություն գրում:

Մնացյալը՝ գրվում:

Բաղդա ՄԱՐԻՆԵՍ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

Օգտագործվում է արեւի էներգիան

Կառուցապատված գեղեցիկ ու ափսոսելի ծրագրով հանդիմանալիս արեւի էներգիան է:

Էլեկտրական արտադրություն է մոտ 11 ԳՎԺ էլեկտրակայանի կառուցվելով ծրագրված միջավայր ածխաթու գազի արտադրությունը արեւի էներգիայի մոտ 4884 տոննայով:

Կայանում տեղադրվել են ներկայում աշխարհում հայտնի գերազանցագույնից Tongwei 645 եւ 650 Վճ հզորության երկվորյակ միաբյուրեղ վահանակներ, որոնք էլեկտրաէներգիա են արտադրում ինչպես դիմալի, այնպես էլ հակառակ երեսներով: Օգտագործվել են 250 կՎճ հզորությամբ Kstar արտադրանքի փոխակերպիչներ:

ՄՇԵՓՄԸ ՊՐԵՄԻԵՐ

Մեր ժամանակի հայ գրականությունը շատ փոփոխական է: Մեր փոփոխական մարդու արժեքն ու հոգուն կարող է բան ասել՝ առանց ավելորդ բառերի, առանց գունազարդ մտքի ամենակարեւորը, ամենանվիրականը հասցնելու ուղիղ թիրախին, արժեք:

Անասուի Հովհաննիսյանն այդ սակավաթիվ բանաստեղծներից է: Նրա դեպքում գրական սակավաթիվության մեջ զգացմունքների գերակշիռ լից կա, ցավի բարձր ճիշտ, բառի հիմնական զգացողություն, մեծ մասամբ անհանգստացնող գոհարներ: Լույս է տեսել Անասուի Հովհաննիսյանի «Սա էլ եմ ես» նոր գիրքը: «Տաք երկիր», «Գնում եմ կորեմ», «Հայելի», «Ֆրանսիական նամակներ» եւ այլ գրքերի հեղինակ, բանաստեղծ Անասուի Հովհաննիսյանը նոր գրքում ներկայանում է ոչ թե իր դեպքով, այլ գրականության, բանաստեղծության, արվեստի մասին իր մոտեցումներով եւ մեթոդով, որոնք սարքեր սարքերի լրացված իջեցնում են ժողովրդական ռուզան Միմասյանի, Սեյրանուհի Գեղամյանի եւ այլ հեղինակների հետ զույգներում է արտահայտել, իսկ նոր գիրքն այդ զույգների համահավաք է եւ հրաշալի առիթ՝ մոտիկից ծանոթանալու բանաստեղծի ներաշխարհին, գրականության եւ արվեստի վերաբերյալ նրա դասերը:

«Բանաստեղծական արվեստում զուտ ու սակավաթիվ Անասուի գրականության, արվեստի, գեղագիտական ընկալումների, մարդկային գոյի եւ հարաբերությունների, բարոյական դասերից մեծ մասին խոսելիս բացառիկ դեմադրություն ու հախտում է, ինչն իր հարուստ ներաշխարհի եւ կուսակցությունների, հիմնավոր, խորը գիտելիքների արտահայտությունն է, եւ երիցս ճիշտ է նա՝ գրի համար ընտրելով «Սա էլ եմ ես» խորագիրը», կարդում եմ Ս. Գեղամյանի մուտքի խոսքում:

Գրքում ամփոփված զույգները, սարքեր սարքերին ժողովրդական Անասուի Հովհաննիսյանի հոգվածներն ու հրաշալիություններն ի հայտ են բերում ոչ միայն հեղինակի, այլեւ մեր ժամանակի բազմաթիվ գրողների եւ արվեստագետների ինքնության հետաքրքիր շերտեր, բացում արվեստի եւ գրականության իրողությունների բազմաթիվ զաղջնիմասներ:

Գրի շերտերը շերտ կունենա արդի 17-ին, Երեւանի Իսահակյանի անվան գրադարանում: Իսկ մեծ ներկայացումն է գրականության վերաբերյալ Անասուի Հովհաննիսյանի մի շարք ինքնատիպ, անկեղծ դիտարկումները, հնարավորություն սալով ընթերցողին՝ հղվելու բանաստեղծի ներաշխարհին:

-Ստեղծագործել նշանակում է ներհանվել մեջ մերձեցնել Աստուծո զաղափա-

